

Christopher John Harris:

"...for at opbevares i Stiftets Archiv..."

[To ukjente Dreier-tegninger](#)
["...for at opbevares i Stiftets Archiv"](#)
[Den Bergenske ridende Borgergarde](#)

[Et nytt ridende korps](#)
[Politimesteren og uniformen](#)
[Fest og svanesang](#)

Hovedillustrasjonen i dette nummeret er laget av Johan F. L. Dreier (1755-1833) og er hentet fra eske 934 i arkivet etter Stiftamtmanden i Bergen. Personen på bildet må være Johan Friele, politimester i Bergen og sjef for Bergens Kongelige Borgergarde.

[til toppen](#)

To ukjente Dreier-tegninger

De fleste med interesse i bergenshistorie vil ha sett utallige utsnitt av kunstneren Johan F. L. Dreiers akvareller av Bergen fra de første tre tiår av 1800-tallet. Han tegnet store prospekter fra byen og omegnen, byoriginale, folkedraktsbilder, fartøyer og diverse allegoriske bilder. Produksjonen hans er et skattkammer for kulturhistorikere og ingen annen kunstner har etterlatt seg så mange bilder av Bergen fra denne tiden. Trondheimsfødte Dreier bodde i Bergen i 33 år og selv om han tegnet mange bilder også fra andre steder er det Bergensbildene som er mest kjente. Vi tyr til Dreier i alle sammenhenger når vi skal ha bilder fra "det gamle Bergen", og det er forståelig når vi kan oppdage en mengde spennende detaljer som han møysommelig har tegnet inn. Bergenske museer, gallerier eier sammen med en rekke privatpersoner de fleste Dreier-tegningene fra byen. Mange av disse bildene kjenner vi fra katalogen til den store Dreierutstillingen i Bergen for 80 år siden. Men fra tid til annen dukker det opp nye bilder. På 1950-tallet ble det funnet et album med 51 Dreier-akvareller i Paris, og Dreierkjenneren Knut Ormhaug ved Bergen Billedgalleri, identifiserte et Dreierprospekt i British Museum på 1980-tallet.

Nå kan vi avsløre [to nyoppdagete tegninger](#) i Statsarkivet i Bergen.

[til toppen](#)

"...for at opbevares i Stiftets Archiv"

Da statsarkivar Egil Øvrebø ordnet og katalogiserte arkivet etter Stiftamtmanden i Bergen i 1985 ble det registrert flere tegninger som ligger i arkivet sammen med saksdokumentene. Tegningene er listet opp i katalogen som har vært tilgjengelig for alle siden 1986. To av tegningene var av uniformen til den Bergenske ridende Borgergarde i 1819. Med det samme jeg fikk øye på disse usignerte bildene fikk jeg mistanke om at de var tegnet av Dreier. De var i Dreiers stil, som kunsthistorikeren Einar Lexow i sin avhandling om Dreiers folkedraktbilder kalte "overordentlig let kjendelig". Jeg gjorde en liten undersøkelse rundt bildene, men fikk aldri tid til å fullføre den. Nå er det på tide at tegningene blir mer kjent. De har ligget pent arkivert i vel 180 år. Glemte, men ikke gjemt.

Tegningene ble sendt tilbake til Stiftamtmanden av politimester Friele den 1 oktober 1819 med følgende svulstige, men tidstypiske svarbrev:

" I overensstemmelse med Det Høye Stifts gunstbehagelige Skrivelse af 24de July d.a. giver jeg mig den Frihed Allerærbødigst at tilbagesende den ved Høybemeldte Skrivelse Mig tilstillede Tegning til Uniform for Bergens ridende Borgergarde, hvorom jeg ved Det Høye Stifts gunstbehagelige Skrivelse af 29de f.m. er bleven erindret.

Bergen den 1st. October 1819 Friele."

Stiftamtmanden hadde nemlig skrevet til politimesteren og orientert ham om Kongens godkjenning av uniformen

med visse småendringer fra den som ble foreslått for gardistene. Sjefen for borgergården kunne bære uniformen som vises på tegningen, tegningen skulle brukes som mønster for dem som skulle sy uniformen. Etterpå skulle den bli "remittert for at opbevares i Stiftets Archiv..." Denne lille tegningen hadde vært sendt frem og tilbake mellom statlige embedskontor i Bergen og Christiania, før den ble presentert for Kongen, og deretter sendt tilbake til Bergen, arkivert hos Stiftamtmanden og senere avlevert til Stiftsarkivet (nå Statsarkivet) til sikker bevaring. Her er litt av bakgrunnen for tegningen som er gjengitt her for første gang.

[til toppen](#)

Den Bergenske ridende Borgergarde

A.M.Wiesener skrev om ridning i Bergen til Bergens Rideklubbs 50-års jubileum i 1933 og forteller om kretsen rundt Eidsvollsmannen og kjøpmann Fredrik Meltzer. Meltzer var kommet tilbake fra utdanning i England sommeren 1798 og han hadde fått sans for både hester og ridning. I Meltzers dagbøker får vi stadig opplysninger om borgerskapets galante turer til hest, ofte til en eller annet landlige bevertning eller for å beskue noe som hadde med hester å gjøre.

Den 30 de. juni 1798 skriver han:

" kl. 3 1/2 stod op for at se de mange daarlige ryttere herrer og damer ride til Fane at se brudene og brudefolket i kirke. Mange folk ude. Om aftenen var igjen paa Kalfaret at se de ridende komme tilbage, da det viste sig at mange af de mandlige ryttere vare saa berusede af dagens glæder og fatiguer, at de neppe kunde sidde paa hestene. Fruentimmerne var ille tiltredne af støv og smuds i deres søndagspynt.."

Vennekretsen rundt Meltzer skaffet seg utenlandske hester og red rundt i Bergens omegn for sportens skyld.

Det sies at det var i påvente av kronprins Fredriks ankomst til Bergen i 1804 at ideen om en ridende borgergarde ble lansert av rådmann Jordan og kjøpmann Hans Erichsen. I 1802 var det 11 venner og ryttere som dannet et uoffisielt "ridende corps". Rytterne var: Fredrik Meltzer, Ludolph Eide, Jan Svane, Jørgen Frøchen, Wollert Konow, Wollert Erichsen, August Konow, Johan Uhlhorn, Herman Paasche, Georg Wiese og Tønnes Rolfsen. Hans Erichsen ble sjef for korpset. Uniformen for korpset er kjent, men er ikke identisk med tegningen i arkivet fra Stiftamtmanden.

Vi vet lite om aktivitetene til denne ridende vennekrets som på bergensmanèr hadde utpekt seg selv som en borgergarde for kronprinsen, men enkelte opplysninger forteller oss om øvelser og framvisning rundt om i byen og omegn. Den 29. juli 1802, for eksempel, var de til hest på Sydneshaugen fra kl. 05.00 til kl. 07.00. Fredrik Meltzer skrev dagbok og det er her vi kan lese smånotiser om "det ridende corpset". Noen medlemmer ble erstattet av nye venner og uniformen ble endret flere ganger. Korpset har utvilsomt vakt oppsikt, særlig de som anskaffet seg uniformer. Til tross for at Bergen var en viktig by med mange embedsmenn og militære, har et ridende borgergarde eller korpset vært en pust av kontinental storhet. Enkelte Bergensere har nok tilfredstilt sitt markeringsbehov ved å ri rundt i fargesprakende uniformer med sabel og på flotte utenlandske hester. Meltzer skriver i 1804..."23 mai: exercerede det ridende corps paa Engen, hvor det var mange folk. 26 mai: Fra 4 til 7 efterm. med corpset paa Engen, samledepaa Kalfaret....28 mai : Corpsets 18 medlemmer samlede exercerede i Fjæren ved Møllendal, saa Tønnes Rolfsen i fuld uniform, hvoraf Dreier tog tegning..."

Kronprinsen kom ikke til Bergen og det ble ikke bruk for en ridende borgergarde med det første. Vennekretsen fortsatt å ri rundt i byen, men sannsynligvis uten uniform. Det er interessant at Meltzer nevner Tønnes Rolfsen, fra Ellesro (nå "Gamle Bergen") og at Dreier tegnet ham. Denne tegningen er foreløpig ikke funnet, men kan ikke være den i arkivet fra Stiftamtmanden da uniformen er helt annerledes enn den Rolfsen hadde. Kunstneren Dreier brukte kjente bergensfigurer som staffasje på mange av sine byprospekter og det finnes bl.a. en serie tegninger med kjente "byoriginaler" og andre figurer som vi kan kjenne igjen i forgrunnen på større gatebilder. Disse kjente figurene har sikkert vært en ekstra attraksjon på byprospektene. Kjøprene av bildene har kunnet more seg med gjenkjennelse av personer som Dreier omhyggelig inntegnet. Det er godt mulig at vi vil finne Tønnes Rolfsen i full uniform på en Dreier-tegning om vi ser godt etter. Flere tegninger har ridende, uniformerte personer et eller annet sted på bidet.

[til toppen](#)

Et nytt ridende korpset

Initiativet til et nytt ridende korpset kom fra Stiftamtmanden og Magistraten i slutten av november 1814. Krigshandlinger og faren for uroligheter lå bak, og korpset skulle ha en litt annerledes rolle enn det første. Det skulle være mer lik korpset i Trondheim, og være et ridende politikorpset som kunne brukes til "at stille oppløp og til i krigstider at brukes for at recognosere fienden eller til bedækning af transporten m.m...". Den alminnelige

borgervæpningen hadde fått nytt revidert reglement i januar 1814, og nå skulle det ridende korpset også inn i mer ordnet forhold enn tidligere. Kongen meddelte sin sanksjon allerede 16. mars 1815, men det tok litt tid å få reglementet klargjort. Foreløpig er det uvisst hvorfor det tok flere år, men diskusjonen om uniformen har nok bidratt til å forlenge prosessen.

I mai 1818 ble korpset organisert og kjent under navnet "Bergens ridende Borgergarde", et ridende politikorps med inntil 24 borgere, og med politimesteren som sjef. Disse unge borgerne skulle selv holde hest, ekvipasje og uniform - mot å bli fritatt fra militærtjeneste.

[til toppen](#)

Politimesteren og uniformen

Det vil føre oss ut i lange detaljerte utredninger dersom vi skulle følge diskusjonen om uniformen, men siden den nye tegningen akkurat er av uniformen kan vi ta med noen opplysninger. I artikkelen om Bergens Borgervæpning, i verket "Bergen 1814-1914" skriver A.M. Wiesener at uniformen skulle være den samme som for Christiania Borgergarde, men at politimesteren skulle bære politiets uniform. Kongens sanksjon 16. mars 1815 hadde foreslått at bergenserne skulle bære samme uniformer som i Christiania, men det er tydelig at dette ikke helt falt i smak i Bergen. Om det var politimesteren eller andre som hadde andre tanker er vanskelig å si, men politimesteren hadde i alle fall ideer om uniformen. Han sendte en tegning til Stiftamtmanden og bad om at korpset skulle få bære uniformen som var avbildet. Tegningen er den som utvilsomt er av Dreier og viser en uniformert mann til hest.

Politimesteren var Johan Henrik Staman Friele (1765-1823). Han var blitt forfremmet til 1. rådmann og politimester 9. oktober 1811, og hadde ambisjoner om å bli sorenskriver for Nordhordland. Er det Friele som er avbildet på Dreiers tegning? Jeg tror det. Uniformen er Frieles forslag og selv om det står at korpsets sjef skal bære politiets uniform, synes jeg det må være utenkelig at Friele kunne be Dreier om å tegne en annen mann i uniform uten at det var Friele selv som ble avbildet. Dreier brukte også denne figuren i forgrunnen på andre tegninger, sammen med andre kjente bergensere, og jeg mener dette styrker teorien om at mannen på bildet er Friele. Jeg tror ikke Dreier ville ha brukt et mer anonymt medlem av korpset sammen med andre personligheter på disse bildene. Politimestrene i Bergen har vært kjent for å være fargerike, oppsiktsvekkende og alt annet enn anonyme, enten de red rundt på hester eller bare gikk med støvler og ridepisk. Friele var ikke den første, og han ble slett ikke den siste.

Stiftamtmand Christie måtte diskutere uniformen med departementene i Christiania, men før han gjorde dette ba han Friele om en tegning med detaljer på uniformen som ikke vistes på hovedtegningen. Dermed fikk han tilsendt tegning nummer to som viste bl.a. epauletterne og chacotet. Christie syntes forslaget var "smuk og ikke uhensigtsmæssig, omendskjønt den i det hele synes at være vel brillant..." . Stiftamtmanden hadde flere mindre innvendinger og foreslo mindre gull her og der, mindre silke m.m. Gardistenes uniform skulle ikke bli for lik den som ble brukt av de sivile embedsmennene. Christie vil ha endret port d'epee 'ne og epaulettene.

Den 22. juni 1819 ble uniformen approbert av Kongen og korpset fikk navnet "Bergens Kongelige Borgergarde". Justits- og Politidepartementet sendte tegningene tilbake til Christie som i tur og orden informerte politimesteren, magistratspresidenten og kommandanten på Bergenhus om avgjørelsen. "Det ridende kor" som det ble kalt, hadde følgende uniform:

Lyseblå korte kjoler med en rad hvite knapper, karmosinrød krave og oppslag, lyseblå pantalons med sølv langs sømmen, chacot med hvit fjær og gullkordons innvirkede med grøn silke, port d'epee av samme slags, sølvepaletter med kantiller, rød taske i sølvbånd, rødt geheng, sabel med stålskede. Til daglig tjeneste bæres en simplere mørkeblå uniform.

Som vi kan se ble uniformen ikke så ulik tegningen til Dreier. Dessverre for borgersønnene fikk de ikke vise seg frem så mange ganger for de kongelige eller andre notabiliteter. De ble samlet sammen om sommeren for øvelser i " passende manøvrer" og disse foregikk enten på Sydneshaugen eller på Årstadvollen, omtrent der Statsarkivet i Bergen ligger.

Politimester Friele døde 26. juni 1823 og like etterpå ble det bestemt at korpsets fremtidige sjef kunne velges blant korpsets medlemmer. Den nye sjefen ble utnevnt av Kongen og fikk tittelen "Rittmester".

Det finnes et flott bilde av Torvet i Bergen, tegnet av Dreier i 1824, og med mange figurer i forgrunnen. En av

disse er den samme rytteren som vi finner i Stiftamtmannens arkiv. Jeg tror fortsatt at det er politimester Friele, som var død da bildet ble tegnet, men som Dreier kunne inkludere for å fremkalle nostalgiske tanker på en kjær eller kjent person. Jeg har tidligere hevdet at Dreier gjorde noe lignende med andre figurer som ble avbildet de første årene etter sin død, slik at alle som så på bildene kunne mimre om dem.

[til toppen](#)

Fest og svanesang

Tilslutt kan vi ta med et par fortellinger om "det ridende kor" etter Johan Friele's død, selv om disse ingenting har å gjøre med de nye tegningene. De forteller litt om enkelte bergensernes velkjente begeistring for det fargerike, det komiske i det pompøse og samtidig deres ønske om å være i sentrum. Følgende er gjengitt etter A.M.Wiesener (1933).

"...Morsom er ialfald følgende historie, som er sandfærdig. Under prins Napoleon's besøk her i Bergen sommeren 1857, gav prinsen kur for byens honoratiores m.fl. i Tanks skoles nye lokaler, som av byen med nødvendig bohava var stillet til prinsens disposition. Blandt andre notabiliteter mødte ogsaa den ridende borgergardes chef, ritmester Henrik Friele, der var bekjendt som en flot rytter og flink i fransk. Friele mødte frem i fuld galla, og prins Napoleon, som var en dygtig kavallerigeneral, spurte ham under samtalens løp om, hvor mange eskvadroner hans garde bestod av- hvortil Friele uten å blunke svarte: "24 eskvadroner, Deres keiserlige høihet !" Prinsen blev øiensynlig meget overasket og imponeret over Bergens kavalleristyrke.....

...Ved kong Oscars besøk i Bergen 1879 var det sidste gang garden fik anledning at brilliere. Til besøket var anskaffet nye meget vakre uniformer, som kom fra Stockholm og skal ha kostet over 800kr. pr. stk.

Kongen steg iland ved Nykirkekaien og paa almenningen stod bl.a. den ridende borgergarde opstillet for at eskortere kongen ved intoget gjennom byens gater til Bergenhus, hvor kongen tog ind. Da Bergenhus's kanoner smalt løs, idet kongen steg iland og musikken spilt op, saa fremkalte disse kamplyder en ren panik blandt gardens heste, som i vildt kaos danset rundt paa almenningen til publikums baade fornøielse og rædsel. Det fortælles, at kongen efter denne scene var noget ængstelig for at ha eskorte stadig som ledsager, naar han foretok officielle besøk i byen. Overlæge Sandberg, som i 1878 var kommet til Bergen anfører herom i sine erindringer bl.a.: "...Til borgervæbningen hørte ogsaa "det ridende kor", som bestod av eliten av borgerne, som hadde raad til at holde hest og en overdaadig pragtfuld uniform. Naar "koret" kom galloperende gennem byens gater paa sine vældige hester, blev der en vild begeistring..."

...Ved samme leilighet gav byen i Logens lokaler en stor borgermiddag for kongen. Den ridende borgergarde eskorterte kongevognen til denne fest ved kjørselen fra Bergenhus til Logen. Til middagen hadde ogsaa hele garden tat billetter. De maatte derfor efter endt eskorte i hui og hast hjem for at klæ sig om i civil galla til festen, hvor de saa en efter en indfandt sig en god stund efter kongen var gaat til bords. Kongen bemærket herrernes sene ankomst og spurte stiftamtmanden, som sad ved hans side, hvad det var for nogen kavalerer, som indfandt sig saa sent. Han fik da det svar, at det var den kongelige eskorte, som av let forklarlige grune ikke kunde komme før. Kongen smilte og tilgav naadigst dette brud paa etiketten...."

Bergens Kongelige Borgergarde ble oppløst i 1881, samtidig med byens borgervæpning. Det er få arkivsaker å finne etter den ridende borgergarde, men en rulle er via Stadsportarkivet kommet til Bergen Byarkiv.

[til toppen](#)